

Datum: Dinsdag 2 september 9.30-13.00uur
Plaats: Conferentiecentrum Café de Fiennes
Verslag: Magali Decloedt

Deelnemers: Jan Agten (KHK), Lieve Billen (KHLim), Magali Decloedt (DHO Vlaanderen), Ward Dumoulin (Katho), Jean-Claude Goyvaerts (HoGent), Peter Tom Jones (K.U.Leuven), Dries Lauwers (Vlaamse overheid), Dirk Le Roy (Sustenuto/DHO Vlaanderen), Jo Lefevere (Artevelde Hogeschool), Pieter Lievens (KHK), Jef Peeters (KHLeuven), Inge Platteeuw (HoWest), Katrien Van Poeck (Vlaamse overheid), Anniek Vandecasteele (SO Gent), Elke Vanwildemeersch (Vlaamse overheid), Sam Verhaert (Globelink).

Verontschuldigd: Danny Anné (HoWest), Hilde Bevers (KHLeuven), Dirk Bogaert, Myriam Deroo (HoWest), Dirk Devos (katho), Kristel Driessens (KdG Hogeschool, UA), Koen Hermans (KULeuven), Bernadette Houdart (HUB), Frank Monsecour (Artevelde Hogeschool), Frank Rochus (KdG), Leida Rijnhout (VODO), Frederic Vanhauwaert (Vereniging waar armen het woord nemen), Eddy Vantilt (Oikonde), Agnes Verbruggen (HoGent), André Verstraelen (Xios Hogeschool).

Overzicht

1. Duurzaamheidstransitie en werken aan gedragsverandering: handelingsmogelijkheden en sociale segmentatie
2. Interactieve oefening
3. Volgende samenkomst

-
1. Duurzaamheidstransitie en werken aan gedragsverandering: handelingsmogelijkheden en sociale segmentatie

“Om te komen tot een situatie van ecologische duurzaamheid en mondiale rechtvaardigheid is er dringend behoefte aan een transitie naar een nieuw (ecologisch) economisch model, dat een hoge levenskwaliteit weet te koppelen aan een lage milieu-impact. Om een dergelijke milieuwinst te boeken zijn er twee complementaire pistes voorhanden.

- 1) De piste van de eco-efficiëntie: een zelfde hoeveelheid nuttige output produceren met een veel kleinere input aan grondstoffen en (fossiele) energie.
- 2) De piste van de sufficiëntie: anders en op een aantal vlakken minder consumeren. Gedragwijzingen zijn hier dus absoluut noodzakelijk. En dat geldt zowel voor consumenten als producenten. Daarbij zullen alle relevante consumptiesectoren – wonen, mobiliteit, reizen en voeding vertegenwoordigen bijna 80% van onze milieu-impact – een grondige facelift moeten krijgen.”¹

P.T. Jones gaat in zijn uiteenzetting dieper in op deze tweede piste.

De presentatie en het artikel 'Bouwstenen voor een duurzaamheidstransitie naar een ecologische economie' van P.T. Jones kan je vinden via volgende link:

www.dhovlaanderen.be/index.php?gm=4G9JH56L3&lang=&view=46

In zijn presentatie verwijst P.T. Jones naar het rapport 'A Framework for pro-environmental behaviours' van DEFRA (United Kingdom Department for Environment, Food and Rural Affairs). Voor het volledige rapport, zie: www.defra.gov.uk/evidence/social/behaviour/pdf/behaviours-jan08-report.pdf

¹ Jones, P.T., De Meyere, V. & Keytsman, E.(2008). Bouwstenen voor een duurzaamheidstransitie naar een ecologische economie. *Oikos* (1), 44, pp. 12-29. Cf. [webpagina LN](#)

Het voorbeeld 'transitie naar duurzame voeding', en meer bepaald de klimaat- en gezondheidsimpact van vleesconsumptie, wordt aangehaald. Meer info:

- Dossier in het tijdschrift Oikos over een transitie naar duurzame voeding: www.petertomjones.be/content/view/234/43/
- WHO-studie waarin wordt gesteld dat "Het EU-landbouwbeleid doodt Europeanen via hart- en vaatziekten": www.petertomjones.be/content/view/248/9/
- Artikel Pimentel in Human Ecology over noodzaak/voordelen om/van minder vlees te eten: www.petertomjones.be/images/pimentel_human_ecology.pdf

Opmerkingen/vragen:

- Het model van P.T. Jones legt veel verantwoordelijkheid bij de overheid.
 - o Moet de overheid sturend optreden of initiatieven ondersteunen? De overheid heeft een voldoende draagvlak nodig voor een bepaald beleid, anderzijds moet ze veranderingen verankeren die aangebracht worden door bottom-up initiatieven.
 - o Vanuit het sociaal werk kan de theorie aangevuld worden
- Wat is de zin van sensibiliserende acties?
 - o Traditionele op informatie gerichte sensibiliserende campagnes missen hun doel grotendeels. Anno 2008 vertrouwen zowel overheden als NGO's te sterk op het instrument 'overtuiging', terwijl de kracht ervan klaarblijkelijk te beperkt is om werkelijk verandering op gang te brengen. Effectieve strategieën om gedragsverandering te initiëren, moeten een mix van complementaire instrumenten in het gareel brengen. In het Engels spreekt men van de 4 E's: enable, encourage, engage en exemplify.
 - o Een sensibiliserende actie heeft pas effect als het echt de interesse wekt bij de doelgroep. Het effect van één sensibiliserende actie kan moeilijk worden gemeten. Vaak zijn het een aantal acties samen die leiden tot (gedrags)veranderingen.
- Wat betekent het kader van duurzaamheidstransitie voor docenten en leerkrachten in het onderwijs?
 - o De docent als megafoon: docenten vertalen duurzame ontwikkeling naar hun eigen vakgebied
 - o De docent als hefboom: studenten voorbereiden om met een kritische kijk in het werkveld te staan.
 - o De 4 E's kunnen vertaald worden naar de context van het hoger onderwijs. Katrien Van Poeck heeft deze denkoefening reeds uitgevoerd voor het lager en secundair onderwijs in het kader van Milieuzorg Op School (zie bijlage 1).

2. Interactieve denkoefening

Tijdens de tweede samenkomst van het lerend netwerk ging men op zoek naar de betekenis van duurzame ontwikkeling voor concrete vormen van sociaal werk. Uit deze denkoefening resulteerden volgende centrale vragen/stellingen:

- Leidt sociaal werk tot structurele maatregelen of is het slechts oplapwerk?
- Een sociaal werker moet de normen binnen een maatschappij (bvb. Consumentisme) in vraag kunnen stellen, buiten denkkaders kunnen denken, de maatschappelijke context kritisch kunnen bekijken
- Hoe komen we tot sociaal personeelswerk, waar een stakeholdersmodel centraal staat in plaats van shareholdersmodel?
- Hoe kunnen we via educatieve pakketten fundamenteler omgaan met duurzaamheid?

Het lerend netwerk is een netwerk voor en door docenten. Vooraleer dieper in te gaan op (één van) bovenstaande thema's, wordt nagevraagd wat de leerdoelstellingen zijn van de leden van het netwerk.

a) Docenten

- Hoe kan je een **draagvlak** creëren (↔ fragmentair werken)? Hoe kan het thema 'duurzame ontwikkeling' fundamenteler in de opleiding geïntegreerd worden?

Moelijk om een draagvlak te creëren in een school. In het kader van de week van de sociale economie, heeft Inge Platteeuw uit elke opleiding een medewerker gevraagd om het thema te vertalen naar de eigen opleiding? In het kader van toerisme kwam Dirk Geldof spreken over zijn boek 'We consumeren ons kapot'. Dat was voor studenten en docenten erg verhelderend. Wat cruciaal was, is het gevoel dat het uw vakgebied raakt.

- Wat kunnen we leren van '**gemeenschapsvorming**' in het kader van duurzame ontwikkeling?
- Hoe kan je duurzame ontwikkeling binnen het vak '**Structuurgerichte methoden**' integreren? Hoe pak je het aan als maatschappelijk werker om transitie naar duurzame ontwikkeling vorm te geven? Verschillende educaties (diversiteit, intercultureel werken, ...) beconcurreren elkaar. Hoe kunnen ze gelinkt worden in de het kader van duurzame ontwikkeling? Hoe kan de koppeling gemaakt worden?
- Informatie vinden omtrent initiatieven vanuit **multipartijsamenwerking** die duurzame ontwikkeling beogen
- Voorstel om naar een **product** toe te werken. In het kader van 'intensive programme' kan bvb. door het lerend netwerk een projectvoorstel ingediend worden. Pieter Lievens is vragende partij om hier omtrent samen te werken (bvb. 10-daagse module om met studenten uit Europa lessen te geven en acties op te stellen omtrent sociaal werk en duurzame ontwikkeling). Meer info omtrent dit programma, vind je via: www.epos-vlaanderen.be/download/erasmus.html
- Inspiratie vinden voor **onderwerpen voor scripties** omtrent DO en MVO

b) Werkveld

- Rol van de afgestudeerde: de afgestudeerden zijn de ambassadeurs om het idee van duurzame ontwikkeling te verspreiden, vraag naar kritische sociale werkers. De opleiding van het sociaal werk kan daarbij lessen trekken uit de praktijk (van het opbouwwerk, vormingswerk, ...)

c) Overheid

- Wat kan de overheid doen om EDO te ondersteunen?
- Hoe kan EDO eruit zien (zowel in het formeel onderwijs als in het informeel en niet-formeel leren)?

3. Volgende samenkomst

Op basis van de geformuleerde verwachtingen en de nabespreking met de voorzitter van het netwerk, wordt het programma van de volgende samenkomst samengesteld.

- Plenair deel: Pascal De Bruyne over sociale geografie als invalshoek om naar de relatie tussen sociaal werk en duurzame ontwikkeling te kijken
- Twee werkgroepen
 - o creëren van een draagvlak bij lectoren
 - o cursussen structuurgericht werken

Het netwerk komt een volgende keer samen op **maandag 20 oktober** in de namiddag in Conferentiecentrum Café de Fiennes te Brussel.

Bijlage 1: toepassing van de 4 E's op scholen in het kader van MOS

	'Enable' Maak mogelijk	'Encourage' Moedig aan	'Exemplify' Geef het goede voorbeeld	'Engage' Betrek mensen
Algemeen	Zorg ervoor dat duurzame keuzes op school beschikbaar zijn. De directie heeft hierbij een belangrijke verantwoordelijkheid! Betrek de directie in de milieuwerkgroep en zorg ervoor dat structurele veranderingen worden afgedwongen.	Maak duurzame keuzes aantrekkelijk. Beloon duurzaam gedrag. Laat MOS en duurzame ontwikkeling op school een positief verhaal zijn waar mensen zich door aangetrokken voelen.	Zorg dat duurzaamheid niet bij holle worden blijft. Maak werk van interne milieuzorg, hou er rekening mee bij alle beslissingen. Laat duurzame ontwikkeling geïntegreerd in alle vakken en in projecten aan bod komen. Zorg voor een consistente boodschap.	Pak het collectief aan. Zorg voor een sociale dynamiek op school. Maak echt werk van participatie, draagvlak en communicatie. Laat leerlingen zelf acties bedenken en uitwerken. Zorg voor een actieve milieuwerkgroep die de kans krijgt om de dingen echt aan te pakken.
Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> - Werk een schoolvervoersplan uit. - Zorg voor voldoende goede fietsstallingen. - Onderhandel met De Lijn over een bushalte aan de school en een goede dienstregeling. - Stel schoolfietsen ter beschikking. - Zorg voor een fietsatelier. - Beperk het aantal parkeerplaatsen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Geef personeelsleden een fietsvergoeding en/of een gratis abonnement voor het openbaar vervoer. - Beloon leerlingen en personeelsleden die milieuvriendelijk naar school komen (Mobiël 21, Ik Kyoto, Met belgerinkel naar school, enz.). 	<ul style="list-style-type: none"> - Zorg dat leerkrachten en directie het goede voorbeeld geven. - Communiceer over jullie inspanningen met ouders, de buurt, enz. - Laat mobiliteit aan bod komen in de lessen. Zorg dat het schoolbeleid niet indruist tegen die boodschap. 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderhandel met de gemeente over een verkeersleefbare schoolomgeving. - Organiseer een wandel- en fietspool. - Stimuleer carpoolen. - Meet (de daling van) de CO₂-uitstoot van alle woon-school-verplaatsingen.

<p>Voeding</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zorg voor een duurzaam aanbod in het schoolrestaurant: vleesarm, seizoensgebonden, biologisch, enz. - Stimuleer het gebruik van brooddozen, drinkbeker en/of koekjesdozen via het schoolreglement. - Zorg voor een drinkwaterfontein. - Verwijder drankautomaten en zorg voor een duurzaam en aantrekkelijk alternatief. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maak een milieuvriendelijk menu niet duurder en liefst zelfs goedkoper dan een onduurzame keuze. - Beloon milieuvriendelijke eters en drinkers. Werk met een spaarkaart. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zorg dat leerkrachten en directie het goede voorbeeld geven. - Communiceer over jullie inspanningen met ouders, de buurt, enz. - Laat de voedselproblematiek aan bod komen in de lessen. Zorg dat het schoolbeleid niet indruist tegen die boodschap. 	<ul style="list-style-type: none"> - Betrek het keukenpersoneel en zoek samen naar haalbare voorstellen. - Onderhandel met externe cateringbedrijven over jullie aanbod. - Laat de leerlingen uit één klas een 'Happy' meal bereiden voor de hele school/een andere klas. - Leg samen met de leerlingen een ecologische schoolmoestuin aan. Organiseer met de oogst leuke activiteiten.
<p>Wonen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kies bij nieuwbouw of verbouwingen voor de efficiëntste aanpak. Onderhandel om een passiefschool af te dwingen. - Gebruik de zuinigste technologie voor verwarming en verlichting - Kies voor groene stroom - Koop spaarzame elektrische toestellen - Installeer zonnepanelen 	<ul style="list-style-type: none"> - Beloon rationeel energiegebruik: investeer de besparing om de school aangenamer te maken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zorg dat leerkrachten en directie het goede voorbeeld geven. - Communiceer over jullie inspanningen met ouders, de buurt, enz. - Laat rationeel energiegebruik aan bod komen in de lessen. Zorg dat het schoolbeleid niet indruist tegen die boodschap. 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderhandel met het schoolbestuur over investeringen in de infrastructuur. - Organiseer een Klimaatwijk i.s.m. het oudercomité. - Meet (de daling van) het energiegebruik op school. - Organiseer een wedstrijd voor de energiezuinigste klas.
<p>Reizen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stel schoolfietsen ter beschikking voor uitstappen. - Inventariseer leuke bestemmingen in de buurt van de school en bezorg die lijst aan de leerkrachten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bezoek gratis MOS-schakels met De Lijn dankzij de MOS-poppelepee (basisscholen). - Realiseer de maximumfactuur door te voet of met de fiets op uitstap te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Organiseer schooluitstappen te voet, met de fiets of met het openbaar vervoer - Geef een duidelijk signaal door (laatstejaars)schoolreizen met het vliegtuig te bannen. - Laat de impact van toerisme aan bod komen in de lessen. Zorg dat het schoolbeleid niet indruist tegen die boodschap. 	<ul style="list-style-type: none"> - Overleg met de leerlingen: hoe kunnen we een schoolreis of uitstap duurzaam én aangenaam maken? - Betrek ouders en sympathisanten: organiseer een tentoonstelling of beurs over milieuvriendelijke vakanties.

Bijlage 2: uitkomst van interactieve oefening 'positionering van sociaal werk op duurzame ontwikkeling'

job	sociaal	economisch	ecologisch	Centrale vragen
Maatschappelijke advisering				
Sociale huisvesting	een aangename woning voorzien voor de mensen	goed gelegen woning	goed geïsoleerde woning	Structurele maatregelen vs. Oplapwerk
Juridisch adviseurs	mensen bijstaan in hun rechten (advies als sterkmaker, niet als instrument)	stellen we de economische orde voldoende in vraag? Recht op arbeid vs. controle op tewerkstelling	mensen moeten zich aanpassen aan wetten, in plaats van omgekeerd	
Maatschappelijk werk				
Maatschappelijk werker	van maatschappelijk werker een maatschappelijk denker maken; kritisch maatschappelijk werk	opkomen voor mensen = individuele profijt versterken	solidariteit, verantwoordelijkheid, bouwen aan een zorgzame SL	Normen maatschappij (bv. Consumentisme) ↔ buiten denkkaders kunnen denken, maatschappelijke context kritisch kunnen bekijken
Budgetbeheer	leeftoon, in orde zijn	normaal kunnen functioneren, eventueel een plaats op de arbeidsmarkt	laatste gsm, flatscreen, etc. (consumptiepatroon)	
Personeelswerk				
Personeelswerker in bouwbedrijf	arbeidsvoorwaarden, gelijkheid tussen man en vrouw, ...	Bouwbedrijf kan zelf principes van duurzaam bouwen toepassen	duurzaam aankoopbeleid, maar afh. van aanbod ecologisch en sociaal verantwoorde producten	Hoe komen we tot sociaal personeelswerk, waar een stakeholdersmodel centraal staat in plaats van shareholdersmodel?
Personeelswerker (algemeen)	oog voor de werknemer én de groep achter de werknemers	zorgen voor kinderopvang	zorg voor mobiliteit	
Sociaal Cultureel werk				
Plattelandsontwikkeling	ruimte om te wonen	ruimte voor industrie, landbouw en recreatie	ruimte voor natuur	Werken aan gemeenschap binnen context (bv. fietsroutenetwerk); via educatieve pakketten fundamenteel omgaan met duurzaamheid
Sociaal-cultureel werk: duurzaamheid en kansarmoede?	vooroordelen waar sociaal werkers niet mee omkunnen.	Beleidsmaatregelen zijn niet altijd rechtvaardig, Mattheüs-effect	NME en jeugdwerk resultaten met acties ↔ instrumenteel ingezet om het beleid te verkopen	
Syndicaal werk/Sociaal beleid				
Duurzaamheidsambtenaar, actie "met belgerinkel naar de winkel"	participatie van burgers in een project, bv. "Met belgerinkel naar de winkel"	winkels betrekken in de actie	winst door beperking CO2-uitstoot	duurzaamheidsambtenaar: solitair werker/excuustruus ↔ algemeen duurzaam beleid/draagvlak creëren

